

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ**

**ТАЪЛИМ, ФАН ВА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ
ИННОВАЦИОН ҲАМКОРЛИК МАРКАЗИ**

ЭКОНОМЕТРИКА КАФЕДРАСИ

**“ИҚТИСОДИЁТНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНТИРИШДА
ИНВЕСТИЦИЯЛАРДАН ФЙДАЛАНИШНИ ЭКОНОМЕТРИК
МОДЕЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ”**

мавзусидаги Республика илмий - амалий конференция

ТЕЗИСЛАР ТЎПЛАМИ

2016 йил 31 март

Тошкент – 2016.

<i>К.А.Махкамбоев</i>	Саноат корхоналарида тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш харажатлари аудитини ташкил қилиш	144
<i>М.А.Муминова, Ш.Т.Нуруллаева, Н.Ш.Рўзметова Г.Остоноқулова</i>	Иқтисодиёт тармоқларини инновацион ривожлантиришда эконометрик моделларнинг ўрни	147
<i>А.А.Рахимов</i>	Мебель харидорлари талабини ўрганишга эконометрик ёндашувлар	150
<i>Д.И.Рўзиева, Ж.Ж.Абдуллаев</i>	Кредит ташкилотларида кредит операциялари аудитини ўтказиш ва уни такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари	152
<i>Н.И.Рустамов, Л.С.Азимова</i>	Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришда менежернинг ўрни	154
<i>Ж.Сауханов</i>	Инвестицияларнинг ялпи ички маҳсулот ўсишига таъсирини баҳолаш усуллари	155
<i>А.Собиров, Е.Жаҳонгиров</i>	О коэффициенте учета разновременных затрат в технико-экономических расчетах	157
<i>М.Тайирова, Ф.Рахматуллаева</i>	Milliy iqtisodiyotda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o'рни	159
<i>Н.Ш.Солохидинов, Ф.С.Умаров</i>	Malayziyada islomiy moliya institutlarning rivojlanishi va O'zbekistonda uning tajribasidan foydalanish masalalari	161
<i>Б.Н.Уринов</i>	Инвестиционная деятельность промышленных предприятий в условиях риска	163
<i>У.Т.Хайитматов, О.Х.Азаматов, А.Ф.Хакимов</i>	Эффект социально-психологических методов управление персоналом предприятия в условиях модернизации экономики	165
<i>О.М.Қосимов, Д.Ишманова</i>	Эффективность капиталовложений в информационные технологии	168
<i>З.Э.Қодиров</i>	Халқаро туризмдаги тенденциялар ва Ўзбекистон туризми таҳлили	170
<i>М.Қ.Абдуллаев</i>	Фермер хўжалигини ишлаб чиқариш ва инновацион фаолияти даромадларини моделлаштириш	172

**III-ШҶЎБА. МАМЛАКАТДА ИНВЕСТИЦИОН ЖАРАЁНЛАРНИ
РИВОЖЛАНТИРИШДА АХБОРОТ - КОММУНИКАЦИОН
ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ ЎРНИ**

<i>T.Shodiev, QiJu Zhu</i>	The New Generation Network in Uzbekistan	176
<i>С.С.Гулямов, Ф.Н.Мирбобоев, М.Н.Аҳмедова</i>	Инвестицион жараёнларни ривожлантиришда Электрон ҳукумат тизимининг роли	178
<i>М.Қ.Абдуллаев</i>	Компания фаолияти самарадорлигини оширишда ахборот-коммуникация технологияларининг аҳамияти	181
<i>Д.А.Азларова</i>	Ўзбекистонда ёғ мой саноати персоналини инновацион бошқаришнинг ривожлантириш зарурлиги	184

Компания фаолияти самарадорлигини оширишда ахборот-коммуникация технологияларининг аҳамияти

Ҳозирги кунда бутун дунёда АКТни ривожлантириш ва оммалаштириш билан боғлиқ бўлган устуворликларнинг аҳамиятини англаш кучайиб бормоқда. Уларнинг таъсири ижтимоий, иқтисодий соҳа, таълим, илм-фан ҳамда маданият ва одамларнинг турмуш тарзида кузатилади. Улар одамларга ўз салоҳиятидан янада тўлиқ фойдаланиш имкониятини беради, барқарор иқтисодий ўсиш, фаровонлик даражасини ошириш, демократия, тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлаш мақсадларига эришишга ёрдам бермоқда.

Жамият тараққиётининг олға силжиши энг аввало инсон омилига боғлиқдир. Шунинг учун ҳам инсон ўз тафаккури, ақл-заковатини кўпроқ ижодий ишларига жалб қилиш шартлиги эътироф этилмоқда. Янгидан янги техник қурилма ва воситаларни кашф қилиш инсонни ўз яшаш шароитига, қилаётган ишига, илмий-техник изланишларига ижодий ёндашиш самарасидир. XX асрга келиб инсоният қўл меҳнатинигина эмас, балки ақлий меҳнатини ҳам енгиллатиш устида анчагина изланишлар олиб борди. Бу йўлда кўплаб техник қурилмалар яратилди ва амалиётга тадбиқ этилди. Худди шундай техник қурилмалардан бири компьютер – электрон ҳисоблаш машиналари (ЭҲМ)дир.

Компьютерни жорий қилиниши халқ хўжалигининг турли соҳаларида ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш технологиясини тубдан ўзгаришини тоборо ошириб, одамларнинг иш шароитларини яхшиланишига олиб келди. Айни пайтда фаол фаолият кўрсатиш жараёнида инсонда бир йўла кўплаб соҳаларга оид ахборот ва маълумотларни йиғиш, ҳисоблаш жараёнларини тезлатиш зарурий эҳтиёжи туғилди. ЭҲМлар ана шундай жуда катта маълумотларни тез “кўриб чиқиш” ҳамда жуда оз вақтда катта аниқликда қарор қабул қилиш имкониятини берди. Бу эса ахборот-коммуникация технологияларини ривожланиши ва уларга бўлган талабни ошишига олиб келди.

Бугунги кунда жаҳон миқёсида яратилаётган ялпи ички маҳсулотнинг тахминан 5,5 фоизи ахборот-коммуникация технологиялари соҳасига тўғри келмоқда. Нуфузли халқаро экспертларнинг фикрига кўра, 2020 йилда бу кўрсаткич 9 фоиздан ошади. Сўнгги йилларда иқтисодиётимизнинг мазкур тармоғи жадал суръатлар билан ривожланиб бораётганига қарамасдан, ҳозирги вақтда биз бу борада дастлабки босқичда турганимизни тан олишимиз даркор. Яъни, мамлакатимиз ялпи ички маҳсулотининг атиги 2 фоизга яқини ахборот-коммуникация технологиялари ҳиссасига тўғри келмоқда⁶⁴.

---

⁶⁴ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг 2015 йилда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2016 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. <http://turkistonpress.uz/article/20206>.

Шундай экан замонавий ахборот тизимлари давлат бошқаруви органлари, иқтисодиёт тармоқлари, жумладан, компания бошқаруви ва ишлаб чиқариш жараёнларини самарали ташкил этиш учун кенг имкониятлар яратишини унутмаслигимиз лозим.

Ахборот технологиялари маълумотларни ўзида тўплаш, сақлаш, қайта ишлаш, улардан фойдаланиш воситалари орқали барча соҳаларда кескин ривожланишга имкон яратиб берувчи тизимдир⁶⁵. Бу тизимнинг асосини ахборот ва уларни қайта ишлаш воситалари (асосан компьютерлар) ташкил қилади. Ушбу тизимдан ҳозирги вақтда деярли барча соҳаларда кенг фойдаланилмоқда.

Иқтисодий самарадорликка эришиш учун ахборот тизимларидан имкон қадар самарали фойдаланиш, уларни энг муҳим тармоқларга йўналтириш лозим. Улардан келадиган қўшимча фойда қўшимча харажатлардан юқори бўлгандагина иқтисодий самарадорликка эришиш мумкин.

Халқаро тажриба шуни кўрсатадики, компания бошқарувида ахборот тизимларини қўллаш унинг натижавий самарадорлигини, хусусан ахборотнинг ўзаро таъсири, қайта ишланиши ва изланишини амалга ошириш учун вақт қисқариши ҳисобига унумдорликни ошириш имкониятини яратади.

Компания фаолиятида турли кўринишдаги ахборотлар, масалан; матнли, графикли, жадвалли, овозли (аудио), расмли, тасвирли (видео) ва бошқа шунга ўхшаш ахборотлар билан ишлашга тўғри келади. Ҳар бир турдаги ахборот билан ишлаш учун ҳар хил техник тавсифномаларга эга бўлган ахборот қурилмалари керак бўлади. Бу ахборот қурилмалари замонавий ахборот технологияларининг техник таъминотини ташкил қилади. Замонавий ахборот технологияларининг асосий техник воситалари сифатида ҳозирги кунда компьютерлар, телефон алоқа воситалари, модемлар, ҳисоблаш воситалари, аудио ва видео қурилмалар, телефакслар, ксерокслар ва бошқалар қўлланилади. Ушбу қурилмалар ҳозирда компаниялар фаолиятини юритишда энг муҳим бўлган технологиялар бўлиб ҳисобланмоқда. Қуйида уларни бирма-бир кўриб чиқамиз.

Компьютерлар, компания иш фаолиятининг ажралмас бўлаги бўлиб, улардан компания фаолиятида турли хил вазифаларни бажаришда фойдаланиш мумкин. Масалан:

- бизнес режа тузишда ва қутилаётган даромад ва чиқимларни ҳисоблашда;
- компаниянинг эмблемасини яратишда
- ҳужжатлар билан ишлашда;
- компаниянинг тақдимот маросимини ўтказишда;
- ҳисоботлар, шартномаларни тайёрлашда;
- миждозлар ҳақидаги маълумотлар рўйхатини сақлаш ва у билан ишлашда;
- бошқа компаниялар ва харидорлар билан боғланишда;
- миждозлар ва таъминотчилар билан музокара олиб бориш ва ҳоказоларда ишлатилади.

Компания фаолиятини юритишда офиснинг автоматлаштирилиши муҳим аҳамият касб этади. Автоматлаштирилган офиснинг компьютер технологиялари

---

⁶⁵ Ғуломов С.С., Бегалов Б.А. Информатика ва ахборот технологиялари. Дарслик. – Т.: “Фан” нашриёти, 2010 йил

компания ичидаги ва ташқи муҳит билан коммуникацион жараёнларни компютер тармоқлари ва ахборотлар билан ишловчи бошқа замонавий воситалар асосида ташкил этиш ва қўллаб-қувватлашдан иборат. Бунинг учун махсус дастурий воситалар ҳам ишлаб чиқилган. Улардан бири “Microsoft Office” дастурлар пакетиدير. Унинг таркибига “Word” матн муҳаррири, “Excel” электрон жадвали, “Power point” такдимот учун графикани тайёрлаш дастури, “Microsoft Access” маълумотлар омборини бошқариш тизимлари киради.

Ҳозирги пайтдаги компютерлар учун кўплаб дастурий воситалар мавжудки, улар барча турдаги ахборот тизимларини таъминлай олади. Улардан бири маълумотлар омбори. Ҳар қандай ахборот технологиясининг мажбурий компоненти маълумотлар омборидир. Автоматлаштирилган офисда маълумотлар омбори компаниянинг хизмат курсатиш тизими ҳақидаги барча маълумотларни ўзида сақлайди. Бу эса раҳбар иш фаолиятини енгиллаштириб, назоратни кучайтиришга ёрдам беради.

Компания фаолиятида хабар алмашиш жараёнида телефон тармоғи муҳим восита ҳисобланади. Оғзаки хабарлар ходимларнинг офис ичида ҳамда ташқарида телефон тармоқлари орқали бўладиган оғзаки мулоқот пайтида келиб чиқади. Телефон оғзаки коммуникациянинг муҳим воситаси бўлиб, компания фаолиятини ушбу технологиясиз тасаввур қилиб бўлмайди. Чунки телефон тармоғи иш унумдорлигини ошириб, самарадорликка эришишга кўмаклашади. Компания ходими бирор-бир ахборотни тегишли манзилга етказиш учун маълум бир масофани босиб ўтмайди ва вақт сарф этмайди. Ахборотни қисқа вақт ичида тегишли манзилга телефон орқали такдим этади.

Офисда телефон иккита ролни бажаради:

- оғзаки мулоқотни таъминлайди;
- офиснинг бир қатор техник воситаларини узоқда жойлашган абонентлар билан улайди.

Замонавий телефон воситасининг функциялари кўп: у - автожавоб берувчи, кўнғироқ қилаётган абонентнинг рақамини аниқловчи, телефон рақамини билиб олишдан ҳимоялаш ва ҳоказоларни бажаради. Унга хотира ва бошқариш блоклари бирлаштирилган.

Телефонга радио сигналларни қабул қилиш имконияти ўрнатилган бўлса, у ўтказгичсиз ишлаши ва офис ичида жойдан-жойга кўчиш имконини беради.

Қоғозли ҳужжатнинг норматив қиймати - бу адолатнинг муҳим таркибий қисмидир. Инсон қоғоз билан ишлаш кўникмасига эга. Шунинг учун, қоғозли хабарларнинг қоғозсиз хабарлар тарафидан сиқиб чиқарилиши мумкин эмас. Қоғозли хабарларни узатиш воситаси телефакс алоқасидир.

Факс (лотинча – “факсимиле”, “ўхшашини ярат” маъносини англатади) - ҳужжат оригиналини худди ўзидай акс эттиради. Бу қурилма ҳам офис ишларида анча жадал ишлатилиб, қоғоз ҳужжатларни телефон тармоғи орқали узоқ масофага электрон нусха кўринишда узатишда фойдаланилади. Бу қурилма ҳам самарадорлик кўрсаткичига эга бўлиб, ходимнинг ҳужжатни жўнатишда узоқ йўл босишидан, транспорт харажатидан сақлаб қолади ва бир неча сониялар ичида тегишли манзилга юборади. Бунда, узатишда хабар элементларини

сканерлаш йўли билан ўзгартирилади. Қабул қилиш апарати кетма-кет сигналларни қабул қилиб, қоғоздаги тасвирга айлантиради. Қоғозга тушган тасвир оригинал ҳужжатнинг нусхаси сифатида ишлатилади.

Офисдаги ҳужжатларни ксерокс ёрдамида нусхалаш оммавий тусга қирди. Ксерокс апаратининг самарадорлиги шундаки, мавжуд ҳужжатни кўпайтиришда кўл билан ёзилмасдан айнан ўзининг кўринишидаги нусхасини исталган миқдорда чиқариш имконини беради. Унинг ишлаш тезлиги юқори бўлиб, битта ҳужжатни нусхалашда 2-3 сония вақт сарф этилади. Бу эса иш самарадорлигини ошириб, ҳодимнинг янада завқ билан ишлашга ундайди.

Турли хил оғзаки хабарлар компьютерга махсус «ўзгартиргичлар» ёрдамида киритилади ёки чиқарилади. Локал ёки глобал тармоқ воситалари орқали электрон хабарлар компьютерга модем ёрдамида киритилади ёки чиқарилади. Офисда компьютерлар ахборот оқимларига ишлов бериб, бирлаштириш вазифаларини бажаради.

Компания фаолиятида интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда электрон почтадан фойдаланилади. У орқали ҳужжатлар, жадваллар, графиклар, чизмалар, расм ва фотографиялар, рўзнома, ойнамалар, оғзаки хабарлар олиш имкони бор. Хабар жунатувчи махсус электрон почта дастурини ишлатади. Хабарлар махсус электрон почта кутисига жўнатилади. Сервер адресат почта кутисига унинг адресига ҳат келганлиги тўғрисидаги хабарни кўяди.

Электрон почта - бу қоғозсиз почта, у телефон тармоғи билан компьютерга уланган, электрон почта - почта, телеграф, факсимал алоқа имкониятларининг бир қисмини ўзига олиб, ўзининг тезкорлиги туфайли, умуман, янги ахборот хизматларини таклиф этади.

Юқорида кўрсатиб ўтилган ахборот-коммуникация технологиялари компанияя иш фаолиятини юритишда ишчи ходимларга бир қанча қулайликлар келтириб чиқаради ҳамда иқтисодий самарадорликни оширишда муҳим омил бўлиб ҳисобланади.

**Д.А.Азларова ТДИУ катта
илмий ходим изланувчи**

Ўзбекистонда ёғ мой саноати персоналини инновацион бонқаришнинг ривожлантириш зарурлиги

Бугунги кунда республикада корхоналарни корпоратив бошқариш бўйича илғор халқаро тажрибани ўрганиш асосида акциядорлик жамиятларининг янги намунавий тузилмаси ишлаб чиқилди ва тасдиқланди. Шу тариқа, замонавий корпоратив бошқарув тизими талабларини инобатга олган ҳолда, бозор иқтисодиёти талабларига мос келадиган лавозим ва касбларнинг янги классификатори ишлаб чиқилган ва тасдиқланган.

Президентимиз И.А.Каримов “Раҳбар кадрларнинг корпоратив бошқарувнинг замонавий усул ва принциплари, менежмент ва маркетинг бўйича